

Een beknopte geschiedenis van het Nederlandse landschap

Bij dit Vakbladnummer is een canon gevonden die in twaalf thema's en vijftig vensters de wording van de meest karakteristieke Nederlandse landschappen in beeld brengt. Elk venster staat voor een kenmerkende landvorm met daarbij de locatie waar deze het mooist bewaard is.

De thema's verhalen over de belangrijkste processen die Nederland vorm hebben gegeven. De tijdlijn maakt duidelijk wanneer welk proces actief waren. Zo wil deze canon duidelijk maken dat veel Nederlandse landschappen al vele duizenden jaren oud zijn en uniek in hun ontstaan, iets waar het beheer nog niet altijd bij stil staat. De droge dalen in de stuwwallen zijn bijvoorbeeld fossiele landschappen uit de laatste ijstijd. Onze stuwwallen stammen uit de

voorlaatste ijstijd en zijn met hun droge dalen alleen in Nederland en een klein deel aangrenzend Duitsland te vinden. Je kunt het uitbreiden en terugtrekken van het landijs hier nog volgen aan de ijsgrenzen die de landijsmassa heeft achtergelaten.

De aardkundige basis heeft niet alleen een eigen historisch verhaal met waarde, maar is eveneens van belang voor flora en fauna. En dat niet alleen via bijvoorbeeld de grondwaterstromen, maar ook door de grotere en kleinere landvormen, de verschillende materialen, processen en bodemvorming. Een oorspronkelijk beekdal heeft bijvoorbeeld met zijn vele terrassen van verschillende ouderdom, met afgesneden meanders en beeklopen, oeverwallen en kommen, erosie en sedimentatie een enorme variatie aan habitats. Zoiets laat zich niet even 'aanleggen'. Die habitats zijn over de eeuwen gegroeid, passen harmonisch bij elkaar en de processen in dat beekdal. De bodem is in al deze delen verschillend en heeft honderden tot duizenden jaren tijd gevraagd. Van al die variatie wordt bij natuurontwikkelingsprojecten niet altijd gebruik gemaakt, en vaak wordt zelfs uit het beekdal gegraven. Wij denken dat het besef, het inzicht vaak ontbreekt.

Deze canon is gemaakt om het onderwerp te agenderen, aandacht te vragen voor het beheer en behoud van onze historische en veelal unieke landschappen. Gebeurt dit niet dan zullen veel over eeuwen gegroeide historische landschappen de komende decennia verdwijnen en veranderen in eenvoudig te maken landschappen, en daarmee zullen ook veel natuurlijke en bijzondere habitats en referentiebeelden verdwijnen. ♦

Hanneke van den Ancker werkt bij Geoheritage NL, koepel die aandacht vraagt voor behoud en bescherming van geodiversiteit en aardkundig erfgoed.
info@geoheritage.nl

Aantasting door heidehaantje in 2009

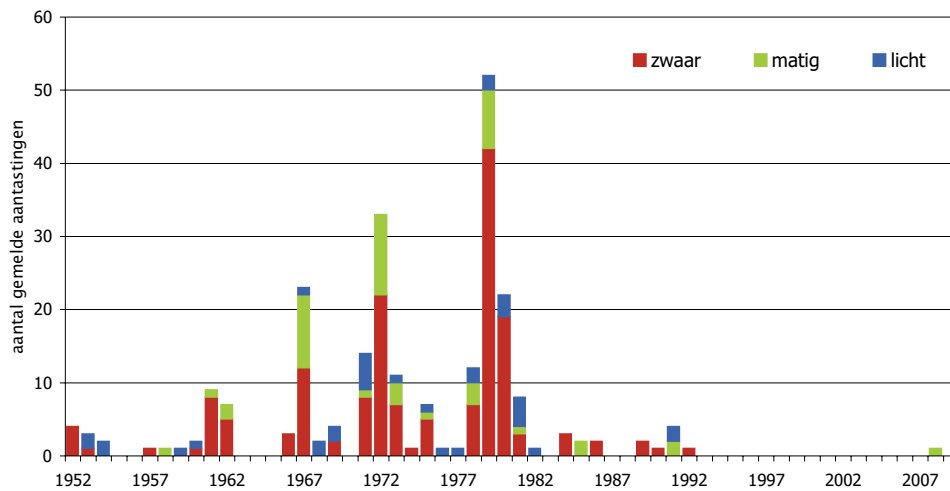
Vorig jaar kleurde op sommige plaatsen de droge heide niet zo mooi paars als je wel zou willen. Hierover verscheen in het Vakblad van november 2008 een kort artikel, waarin enkele heidebeheerders aangaven wat ze hiervan vonden. Een beetje wisselend beeld, matige bloei meestal, maar een echte aantasting van heidehaantje meldden de betreffende beheerders vorig jaar niet. Dit jaar is er toch een wat ander beeld: matige tot slechte bloei, maar op plaatsen ook gewoon goed, en meldingen van aanwezige heidehaantjes. In het begin was de oorzaak wat onduidelijk, misschien wel omdat sommige beheerders het bestje onvoldoende kennen, want de laatste jaren waren er nauwelijks aantastingen.

— IDO BORKENT (BOSLAND ADVIESBUREAU)
EN LEEN MORAAL (ALTERRA)

Eerst nog maar even iets over het uiterlijk en de ecologie van dit kevertje. Het heidehaantje komt in heel Atlantisch Europa voor, en verder tot aan Siberië. De volwassen kever overwintert in het strooisel in het heideterrein, en komt dus vooral in oudere heide voor. In april kunnen al kevers te zien zijn; na paren, eieren leggen en het uitkomen daarvan zijn er in juni tot augustus larven te zien. Deze verpoppen in augustus in het strooisel. Dat duurt twee tot drie weken, waarna de kevers uitkomen. Kevers pakken is lastig: ze laten zich bij verstoring direct vallen. De kevers én de larven eten van de heideblaadjes; de oude kevers in het voorjaar, de jonge kevers in het najaar en de larven in de periode daar tussenin. Nu is een beperkte vraat helemaal geen probleem natuurlijk, maar de soort kan in een paar jaar tijd een grote populatie opbouwen. Bevorderlijk daarvoor is een hoge luchtvochtigheid in de leefomgeving van alle stadia. De eieren zijn bijvoorbeeld erg gevoelig voor droogte. Als er eenmaal veel kevers zijn,

foto Alterra

Figuur Aantal meldingen van plagen van het Heidehaantje (bron: Alterra, bewerking door auteurs)

en dat kan soms oplopen 2000 exemplaren per vierkante meter, en het voedsel wordt schaars, dan kan een beetje wind op een warmere dag in het voorjaar een handje helpen bij snelle verspreiding naar nabijgelegen heiden met nog voldoende voedsel. Zo kan een 'plaag' ontstaan. Cijfers van de afgelopen 55 jaar geven aan dat dergelijke pieken tot aan de negentiger jaren regelmatig voorkwamen, maar de laatste 15 jaar eigenlijk niet meer. Wellicht dat het warme, hete en droge voorjaars- en zomerweer hier een rol heeft gespeeld, of het werd niet gemeld.

Tot in de zestiger jaren werd aantasting door heidehaantje gezien als een plaag, met schadelijke gevolgen voor honingproductie, schapenhouderij en zeker ook voor de recreatie. Bezoekers willen géén bruine heide zien natuurlijk. Tegenwoordig kijken beheerders er met een meer ecologisch oog naar. Afsterven van oude heide bevordert de lokale verjonging, en daarmee de structuur, maar aantasting van oude heide heeft ook nadelen, bijvoorbeeld als hagedissen of slangen in het biotoop voorkomen.

Uit een veldproef, verricht in begin tachtiger jaren op de heidevelden bij Oud Reemst op de Hoge Veluwe, en uit de beheerservaringen blijkt dat een uitbraak snel kan verlopen, maar eigenlijk even zo snel weer afneemt. Beheersmaatregelen, zoals maaien van aangestaste heide, of het verwijderen van strooisel, zijn daarom niet nodig. Herstel en de daaraan te koppelen paarse gloed van de heide treedt in de regel binnen twee jaar op, omdat de plaag door een aantal natuurlijke vijanden wordt gereguleerd. Daarbij spelen spinnen en lieveheersbeestjes een belangrijke rol. Verder zijn de kevers, en natuurlijk ook de larven, goed voor heidevogels als roodborsttapuit, piepers, leeuweriken en korhoenders, en ongetwijfeld ook voor hagedissen.

Er waren nog wel wat meldingen over een ander klein heidekevertje: het snuitkevertje *Micrelus ericae*. Aantallen hiervan zijn echter zo gering dat gevoelig aangenomen kan worden dat dit insect geen grote aantaster is. ♦

Ido Borkent, Bosland adviesbureau, bosland@wxw.nl
Leen Moraal, Alterra, leen.moraal@wur.nl